

Tarih Sayfaları:

Büyük bilginlerimizden Hoca İshak Efendi

Yazan: General
Abdurrahman Aygün

İlminin yüksekliğinden ve şiddeti zekâsı ile dört beş Av-
lisanına vukufu tamından dolayı, zamanında (Gavur)
namile anılmış olan bu çok değerli bilginimizi tanıyanlar pek
azdır. Biz mecmuamızda bu büyük simayı herkese tanıtmak
istedik. Bu sayede necip ulusumuzun ne gibi ilim dahileri
yetiştirmiş olduğu bilinsin.

Yalnız Türklrde değil, garpta bile emsaline tesadüf olu-
namayacak derecede müstesna bir sima teşkil eden İshak Ef.
merhum, Yanya Vilâyeti dahilinde Narda kasabası sakinle-
rinden bir mühendisin sulbünden dünyaya gelmiştir.

İlk tahsillerini Nardada yapmış isede, taşınamaz derece-
deki hamulei ilim ve irfanını nerelerden topladığına dair bu
gün elimizde malûmat yoktur. Maamafih; berrî mühendisha-
nede ikmalî nevakıs eylediği ve kemâl mertebesini orada
ihraz eylediği kaviyyen melhuzdur.

“Ata „ tarihi; müşarünileh hakkında: “Sultan Selimi salis,
Ramiz paşayı mektep nazaretine getirdiği vakit, İshak
Efendiyi de Arabî muallimliğine tayin buyurmuştur. „ diyor-
sa da, müşarünileyhin mektebe nakli ikinci Sultan Mahmut
zamanında vukua geldiği bilahara anlaşıldığından, Selimi salis
zamanında tensip edildiğine ve şehadet vakası dolayısıyla tayin
keyfiyetinin ikinci sultan Mahmut zamanında kuvveden file-
çkarıldığına inanmak lâzımgeliyor.

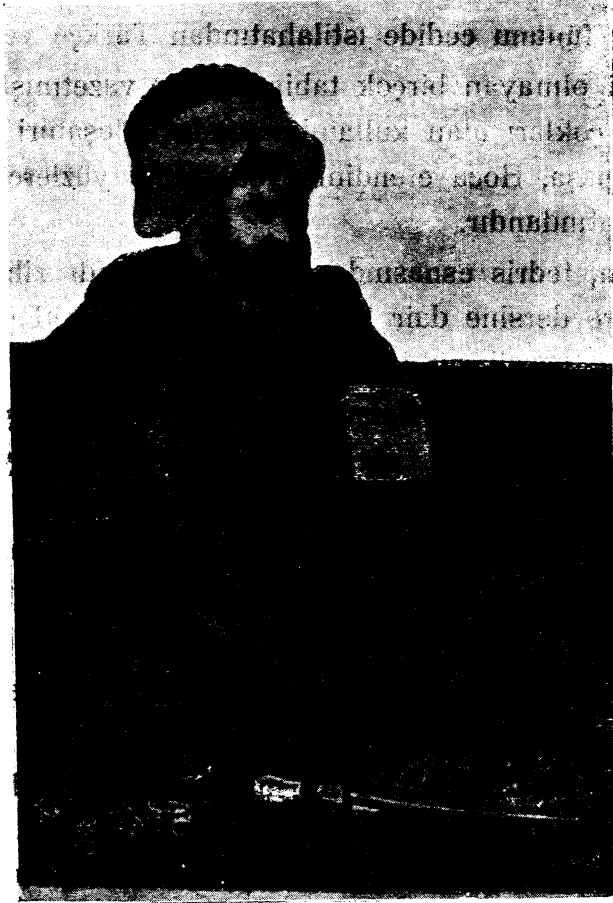
Hoca Efendi, hicretin 1332 senesinde ve daha sonraları o vaktin hudutlarındaki istihkâmat ve sairinin inşa ve tamirlerine memur olarak bir kaç kereler Rumeli ve Anadolu taraflarına gönderilmiş ve fakat kendisine emsalsiz bir hürmet olmak üzere mektepteki vazifeleri, daima uhdei kemalâtında bırakılmıştır. Ve keza, yine mektepteki muallimlik vazifeleri baki kalmak şartile 1239 hicri senesinde Babıâli Divanı hümayun tercümanlığına ve Atina maslahgüzarı ile mükâlemeye memur edilmiştir.

İlim, fen ve siyaset işlerde kendisini birdenbire tanıtmış olan Hoca Efendi, bir takım edaninin kıskançlık damarlarını tahrik ettiğinden; zamanının (reisülküttab) ı yani Hariciye nazırı Pertev Efendi, bir takım bahaneler ile divanı hümayun terrümanlığından azlettirmeye muvaffak olmuş ve İstanbulda kalmasını diye de Rumeli istihkâmatı inşaatına göndertmiştir. Mamafih Hocaefendinin İstanbuldan tebidi, kendisini akabinde hisettirmişti. Bu sıralarda mühendishane baş hocası Seyit Ali efendinin azli üzerine mumailayhin yerine getirildi. Bu vazifesi esnasında boş ve malûmatsız muallimleri hatır ve gönüle bakmayarak, muktedir zevat ile tebdil eylediğinden aleyhine yeniden propaganda başlamış ve Seyit Ali efendinin nüfuzu ile mevkiından alınarak Medinei Münevver ebniyeyi aliyesi için baş mühendis sıfatile 1249 hicri senesinde Hicaza gönderilmiştir. Fakat, bu memuriyetinde dahi "baş hocalık", memuriyeti merhumun uhdesinde bırakılmıştı.

Y. zıktırki, Hicazdaki kutlu vazifesini hüsnü ifadan sonra avdet ederken Süveyşte 1251 hicri senesinde azamı darıbeke olmuştur.

İshak efendisi Süveyfte defnolunmakla beraber, kadirşinasanı ümmetten bazılarının teşebbüsleriyle mühendishanenin

biraz yukarısındaki kabristanda abidemi bir taş dikilerek üzerine (Dıvanı hümayun sabık halifesi ve mühendishane baş hocası elhaç Hafız İshak efendi ruhuna fatiha) ibaresi yazdırılmıştır.

İshak efendi; ömrünü daima tedris, tercüme ve te'lif ile geçirmişti. Nargileye düşkün olduğundan arkasını bir yastığa dayadığı halde hem nargilesini içer ve hem de dizleri üzerine koyduğu kitapları mutalaa edermiş.

Lisanı maaderzadı olan Türkçeden maada Arapça, Farisice Rumca, Fransızca, Yahudice ve Latinceye bihakkın vakıf idi. Ve bu dillerde okur ve yazardı.

Ulûmu garbiyeyi ve fûnunu cedideyi lisanımıza nakl hususunda hoca efendinin kâbına kimse yetişememiştir. Müşarünileyh; fûnunu cedide ıstilahatından Türkçe ve Arapçada mukabilleri olmayan birçok tabirata isim vazetmiştir ki, bunlardan bir çokları elan kullanılmaktadır. Meşahiri riyaziyundan Emin paşa, Hoca efendinin yetiştirdiği yüzlerce telmizlerin serfrazatındandır.

Merhum, tedris esnasında talebenin küşadı zihnini mucip olmak üzere dersine dair kısa kısa fıkralar nakleder ve takrirlerini pek neşeli surette verirmiş.

Hikâye ederlerki; zamanını hiç bir vakit boş geçirmek istemiyen Hoca efendi, gece yatağında bile uykuya varmazdan evvel, oğlu Sami efendiye Fransızca tarih okutur ve bunu dinliyerek dalarmış! Bir defa oğlu babasının gözlerini kapadığını görerek uyumuştur zannile okumayı bırakması üzerine, Hoca efendi; gözleri yine kapalı olduğu halde “oğlum Sami daha uyumadım, sen okumana devam et, ben dinleyorum.” demiştir.

Sami efendi, hocanın büyük mahdumu idi. Pederinin himmetile mühim mühendishaneden parlak bir imtihanla neşet ederek bazı derslere memur olmuş ve fakat pederinin vefatından az bir zaman sonra o da gözlerini kapamıştır. Hocanın diğer bir oğlu daha vardise de pek küçük yaşta vefat etmiştir.

Hoca efendinin âsârı:

Evvela dört cilt üzerine mürettep “Külliyatı ulûmu riya-ziye” sini zikrelemek icabeder. Bu eser, (Mecmuai ulumu

riyaziye) namile hicretin 1247, 1249, 1250 senelerinde İstanbul'da ve badehu ikinci defa olarak 1257, 1259, 1260 ve 1261 senelerinde Mısırın Bulak matbaasında tabedilmiştir.

Mecmuai ulûmu riyaziyenin :

Birinci cildi. İlmi hesap, İlmi cebir ve mukabele ile usulü hendesiyeyi şamildir.

İkinci cildi. Müsellesatı müsteviye, ameliyatı hendesiye, cebrin hendeseye tatbiki, Kutuu mahrutiyat, hesabı tefazul ve temamiyi muhtevîdir.

Üçüncü cildi. İlmi hikmeti tabiiyye, Cerri eskal, Ecsamı sulbiye, Ecsamı mayia, Ecsamı havaiye ile ilmi menaziriyi ihtiva eylemektedir.

Dördüncü cildi. İlmi hikmeti tabiiyeden mebhâsi elektrik ile usulü müsellesatı küreviye, ilmi heyet ve fenni hal ve terkibi ecsamı havîdir.

Müderecatından dahi anlaşıldığı üzere, ilmi kimyayı ceditde ilmi hikmeti tabiiyyeye, ilmi tefazuli ve temamiye ve cerri eskala dair Türkçe olarak yazılmış kitapların en eskisi merhum müşarünileyeye aittir. Bu cihetle kendileri müterciminin osmaniye'nin belki de reisi ve riyaziyunumuzun eşherîdirlere. Çi faide ki; mezkûr külliyyat ahlaflı tarafından ıslah edilmeyerek yüzü üstü bırakıldığından, bu gün matbu nusahalarını elde etmek mümkün değildir. Yalnız bazı kütüphanelerde âsârı atika tarzında hıfzedilmektedir ki ilim ve fen namına bizleri ancak teselli eylemektedir.

Saniyen (Aksülmeraya fi ahzüzzevaya) namile oktant ve sekstant ile irtifa alarak saat tayininden bahis çok kıymetli bir kitabı vardır. 1249 senesinde tabedilmiştir.

Salisen (Küre risalesi) adlı bir eseri ile kavaidi ressamıye namındaki kitabı mühendishane kütüphanesinde mahfuzdurlar.

Bunlardan başka askerliğe dair (Nasbülhiyam), (Tuhfetülümera), (Lağım risalesi), (Usulü istihkâmat) ve top imaline dair (Usulü isaa) sı ile " Hıkmət „ namında arabıyyül-ibare bir eseri ve (Âfâtı kimyeviye) ismindeki risalesi zamanının en kıymetli eserlerinden madut olmuştı.
